

ISMAEL BLANCO

Innovació social

La innovació social: l'acció ciutadana en la transformació dels barris

ISMAEL BLANCO

INSTITUT DE GOVERN I POLÍTIQUES PÚBLIQUES, UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

La importància creixent de la innovació social i l'acció ciutadana

La necessitat de la participació per augmentar l'eficàcia i el suport social de les polítiques de transformació de barris és un fet força acceptat. Els beneficis potencials de la participació en aquest tipus de polítiques són diversos: més capacitat de diagnosi dels problemes i de les oportunitats de canvi; més creativitat i innovació a l'hora de pensar en possibles actuacions; més acceptació i suport social als projectes que es duen a terme; més coresponsabilitat en el desplegament de les actuacions; reforç de les capacitats d'acció col·lectiva per part de la ciutadania; seguiment i avaluació compartida dels resultats; desenvolupament i consolidació de xarxes de col·laboració publicocomunitària. El que acostuma a generar debat, però, és la concreció d'aquest principi general: qui té legitimitat per participar-hi?, on i quan s'ha de produir aquesta participació? Les propostes ciutadanes, han de ser vinculants?, quin grau de coresponsabilitat es pot demanar a la ciutadania?

Avui, el debat sobre el paper de l'acció ciutadana en la transformació dels barris es veu fortament condicionat per les conseqüències socials i territorials de la crisi. Les necessitats socials als barris més desafavorits han crescut d'una forma intensa en els darrers anys, alhora que el context econòmic i les polítiques d'austeritat imposen fortes restriccions a la capacitat d'actuació de les institucions. La innovació social se'ns presenta sovint com una resposta a la tensió entre necessitats socials en augment i capacitats institucionals en retrocés (o, si més no, en situació d'estancament). La innovació social fa referència a "noves idees, productes, serveis o models que satisfan necessitats socials (amb més eficàcia que les seves alternatives) i que alhora creen noves relacions socials o col·laboracions". La innovació social serà "innovadora" en la mesura que comporta el desenvolupament d'alternatives als models dominants de provisió de béns i de serveis. La innovació social serà "social" si es basa efectivament

en la promoció de fórmules cooperatives de satisfacció de necessitats col·lectives.

L'èmfasi actual en la innovació social (i en altres mirades properes com la dels comuns urbans, l'autogestió, l'acció comunitària, l'economia social o les economies comunitàries) **reflecteix un canvi d'accent en el paper que s'espera que tingui l'acció ciutadana en la transformació dels barris**: ja no es tracta tant (o no només) de facilitar que la ciutadania expressi a les institucions les seves demandes i preferències per tal que siguin canalitzades en forma de polítiques públiques; es tracta també, o potser prioritàriament, de **promoure noves formes d'acció ciutadana des de les quals satisfer, autònomament o a través de la coproducció amb les institucions, diferents tipus de necessitats col·lectives**. Espais autogestionats, xarxes d'intercanvi, horts comunitaris, grups de criança compartida, habitatges cooperatius, grups d'ajuda mútua, xarxes telemàtiques ciutadanes, monedes locals, grups de consum cooperatiu... són alguns exemples d'aquest tipus de pràctiques comunitàries.

De fet, **aquest tipus de pràctiques han experimentat un creixement notable en els darrers anys**, ja sigui com a resposta directa a les situacions d'escassetat generades per la crisi i l'austeritat, ja sigui amb l'objectiu de promoure alternatives. **La seva expansió, però, no es distribueix de forma equitativa al territori**, ans al contrari, aquest tipus d'accions ciutadanes tendeixen a concentrar-se a barris d'estatus socioeconòmic mitjà, amb una important tradició associativa, més que no pas als barris on es concentren els dèficits socials i urbans més intensos, on el teixit social acostuma a ser més feble i desarticulat. Així, doncs, **les capacitats d'innovació social als barris depenen de la fortalesa del teixit social preexistent, més que no pas de la intensitat de les necessitats socials que pateix la població**. Es planteja, doncs, un risc que cal tenir molt present: sense una acció compensatòria per part dels poders públics i dels moviments socials, la innovació social podria acabar esdevenint un factor que agreugi les desigualtats entre barris, més que no pas disminuir-les.

Críteris per a l'enfortiment de l'acció ciutadana als barris

De tot això es desprèn la necessitat de comptar amb l'acció ciutadana com un dels trets essencials i definitoris del Pla de Barris. Per tal d'enfortir-la és necessari, al nostre parer, seguir tres línies d'actuació principals.

- **La promoció de la participació ciutadana en el disseny i la implementació de les polítiques públiques de transformació de barris.** Convé definir una **arquitectura institucional bàsica de la participació comuna** que permeti abastar les diferents dimensions dels programes de transformació de barris: diagnòstic, disseny, implementació i avaluació. **Aquesta arquitectura institucional hauria de permetre equilibrar els principis polítics de l'eficàcia i la inclusivitat.** Per això, és important constituir espais de reconeixement de les entitats més arrelades al territori i de les persones que habitualment han assolit funcions de lideratge veïnal. L'arquitectura institucional de la participació, però, hauria d'anar més enllà dels activismes tradicionals, de manera que promogui i reforci la participació d'entitats petites i de grups informals, i afavoreixi també el desenvolupament de nous lideratges comunitaris.

- Complementar els espais formals de participació a través del **foment de processos d'innovació social que permetin satisfer necessitats col·lectives diverses a través de l'acció comunitària.** Aquesta línia d'acció comporta, bàsicament, **identificar i posar en relació tres elements:** a) les **necessitats socials**, particularment aquelles que podrien ser cobertes a través d'accions comunitàries; b) els **projectes i recursos** en el territori susceptibles de ser reforçats a través de processos de reescalament i d'articulació en xarxa; i c) les **línies d'actuació**, orientades a posar en marxa nous projectes per ser desenvolupats a través de la cooperació publicocomunitària.

- **Reforçar les capacitats d'acció col·lectiva als barris i entre els col·lectius on aquestes capacitats són més dèbils.** Les capacitats d'acció ciutadana són desiguals segons els barris, i també dins dels mateixos barris segons els col·lectius socials.

Convé desenvolupar polítiques d'apoderament comunitari que activin i reforcin nous activismes socials a través de processos de conscienciació, capacitació i acompanyament d'experiències, amb incidència especial als barris on les capacitats d'acció ciutadana són més febles i entre els grups socials menys organitzats.

8 Promoure i reforçar l'acció ciutadana en les polítiques de transformació dels barris i la cobertura de necessitats socials.